

loquimur, quamvis voce tenus negativum est, re tamen positivam eamque summam perfectionem importare.

Difficultates aliæ innumeræ fieri possunt contra bonitatem, sanctitatem, scientiam, potentiam atque attracta, ut exinde concludatur, Deum esse non posse infinite perfectum; sed hæc omnino amandandæ sunt ad propria loca, ut ordinatius procedatur in tractatione.

ARTICULUS III

De divina immensitate (1).

Declaratur
natio
immensitatis.

150. Est attributum hoc valde affine infinitati, cum qua etiam non raro solet vulgari sermone confundi, propterea forte quod spectata vocis origine usuque latinorum scriptorum, *immensum* idem valet, ac nulla dimensione mensurave comprehensum, quæ proprietas est infiniti. Nihilominus secundum theologicam et philosophicam acceptionem immensitas est attributum valde diversum ab infinitate; hæc enim negat generatim terminum in essentia et quavis perfectione, illa vero importat infinitatem quamdam particularem, quia negat limitem vel terminum duntaxat secundum præsentialitatem localem in rebus omnibus, vel ubicationem. Sane omissis modis illis sigularibus, quibus Deus dicitur esse in creaturis rationalibus, nempe in humanitate Christi Domini per unionem hypostaticam et in sanctis hominibus per gratiam; in omnibus generatim rebus Deus est tripliciter, per præsentiam, per potentiam et per essentiam vel substantiam suam: quæ est communis Theologorum doctrina, a Magistro Sententiarum tradita (2), a S. Gregorio M. insinuata (3) et a S. Thoma egregie declarata. Secundum quem Deus est in omnibus per essentiam, non quidem rerum, quasi sit de essentia earum; sed per essentiam suam, quia substantia

Quotuplici
modo
sit Deus in
rebus.

(1) Vide S. Thomam. 1 p. quæst. 8, 1.º dist. 37. *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 68.

(2) 1.º dist. 37.

(3) S. Gregor. homil. 8, in *Ezechiel*; et *Moral.* lib. 25. cap. 10. *Clf. Glossa* in fine cap. 5 *Canticor.*

sua adest omnibus ut causa essendi (1). *Rex enim*, ut paulo ante idem S. Doctor explicuerat, dicitur esse in toto regno, scilicet per suam potentiam, licet non sit ubique præsens. Per præsentiam vero suam dicitur aliquid esse in omnibus, quæ in conspectu ipsius sunt; sicut omnia, quæ sunt in aliqua domo, dicuntur esse præsentia alicui, qui tamen non est secundum substantiam suam in qualibet parte domus. Secundum vero substantiam vel essentiam dicitur aliquid esse in loco, in quo ejus substantia habetur (2).

Ex his tribus modis, quibus Deus generatim est in cunctis rebus, primus non spectat ad hanc peculiarem materiam, quia coincidit cum scientia divina; alter vero pertinet ad potentiam et dominium Dei; tertius demum est ille, qui proprie declarandus, et probandus venit in hoc attributo immensitatis, per quam Deus dicitur ita esse ubique, ut nullis locis vel spatiis contineri valeat, nec limitem ullum habeat ejus ubicatio, sed ubique præsens esse debeat localiter.

Præsentiam vero localem duplicem hæcenus novimus, *circumscriptionem* alteram, alteram *definitivam*. Circumscriptiva est illa, per quam res ita certum locum occupat, ut tota sit in toto et pars in parte loci, cõextensa illi et commensurata; hoc modo constituuntur corpora in loco. Definitiva est illa, per quam res ita loco alligatur, ut tamen intra illum tota sit quoad substantiam in toto, et tota etiam in singulis partibus, quemadmodum ostendimus, animam rationalem esse in corpore, quod informat (3). Utraque ista præsentia, ut vides, limitata est, nam per utramque res ita uni spatio adstringitur, ut extra illud nusquam repeiatur: quare utraque Deo videtur indigna, et circumscriptiva præterea convenire illi nequit, utpote simplicissimo enti. Quæritur itaque, utrum Deo asserenda sit præsentia localis interminata nullisve circumscripta limitibus, an vero salva manere queat majestas divina, si certo alicui spatio, amplissimo illi quidem ac nobilissimo, sed finito, addicatur.

Quo pacto sit
Deus in loco.

(1) S. Thom. 1 p. quæst. 8, art. 3, ad 1.um

(2) S. Thom. 1 p. quæst. 8, art. 3. *Clf.* 1.º dist. 37 quæst. 1, art. 2. Et vide Suárez, *De Deo*, lib. 2. cap. 2. num. 4.

(3) Vide *Psycholog.* vol. 3.um, num. 249, pag. 779, seqq.

§ I.—SENTENTIAE AC STATUS QUÆSTIONIS.

Variæ
sententia.

151. Plato et Aristoteles, si vera sunt, quæ de iisdem scripsit S. Justinus Martyr (1), Deum constituerunt extra ultimam spheram cœli, quam prior quidem igneam, alter vero ætheream esse existimavit. Verum de Aristotele non potest id certo asseri, nam liber *de Mundo* ad Alexandrum, in quo ea sententia continetur, a criticis supposititius habetur, et Philosopho, cui olim adscriptus fuerat, adjudicatur. In aliis autem scriptis certis ejusdem Stagiritæ varia continentur, quæ in utramque partem afferri possent (2). Aegyptios quoque cœlestis habitaculum Deo tribuisse refert Eusebius (3). Commentator porro, Averroes, puerilem appellat eorum existimationem, qui Deum in omnibus rebus esse arbitrati sunt (4). Fixam quoque ac definitam Deo assignarunt sedem Gnostici, de quibus Irenæus, Tertullianus et Epiphanius (5), itemque Manichæi, qui quamvis Deum, ut scribit S. Augustinus (6), *infinita mole diffusum* putarent, non tamen undique, sed tribus quadris infinitum atque immensum, ex una determinatum esse finxerunt, qua parte nimirum a principio malo disjungebatur. Denique ut quosdam alios præteream, quorum meminerunt PP. Theophilus Raynaudus (7) et Dionysius Petavius (8), negarunt divinam immensitatem calvinianus Vorstius, et catholicus Augustinus Steuchus Eugubinus (9), qui quidem facile concedebant Deum esse ubique per cognitionem et potentiam, non vero per substantiam suam: quibus haud injuria in hac parte accensueris Erasmus, «qui, teste eodem Vorstio, dubitavit, sitne Deus in antro Scarabæi alivve

- (1) *Orat. parænetic. ad græc.*, num. 5.
 (2) Vide Suarez, *Metaphys. disp. 30, sect. 7, num. 2 et 48*.
 (3) Euseb., *de præparat. evangel.*, lib. 3.
 (4) Apud Suarez, *Metaphys. disp. 30, loc. cit.*, num. 2.
 (5) Apud P. Petavium, *De Deo*, lib. 3, cap. 7, num. 3.
 (6) *Contr. Epistol. Fundamenti*, cap. 23.
 (7) *Theolog. natur.*, dist. 7, quæst. 1, art. 6, num. 76.
 (8) *De Deo*, lib. 3, cap. 7, num. 4.
 (9) Comment. in Psalm. 138 super illum versum: *Intellexisti cogitationes meas de longe*.

obscurioribus locis» (1). Solet quoque veteribus judæis et quibusdam Patribus, ut Clementi Alexandrino, Lactantio et auctori *Questionum ac responsionum ad orthodoxos* (inter opera S. Justin) ea sententia tribui, quæ negat esse Deum ubique: verum eos ab hac labe purgat eruditissimus Petavius (2).

Sed veritas catholica, quam multi quoque antiqui Philosophi agnoverunt (3), hæc est, Deum esse ubique ita, ut nullis locis vel spatiis comprehendi possit. In quo duo apprime distinguenda sunt, *immensitas* et *ubiquitas* vel *omnipræsentia*, quæ sunt duo attributa Dei distincta, primum absolutum, necessarium atque æternum et intrinsecum, alterum relativum, non necessarium ac temporaneum. Utrumque vero ita se habet inter se, ut immensitas non pendeat ab omnipræsentia, et posset etiam in se perfectissime subsistere, licet Deus nulli rei esset reapse præsens; omnipræsentia vero pendet ab immensitate, ex qua sequitur necessario hypotheticæ, supposita videlicet creatione. Immensitas definiri potest determinatio essentiæ divinæ, ut sit ubicunque res aliqua est, aut esse potest, absque ulla limitatione ubicationis; ubiquitas vero est actualis præsentia vel indistantia in rebus et locis omnibus, quæ de facto existunt, omnia quaqueaversum permeando et pervadendo.

Unde plane vides, omnipræsentiam vel ubiquitatem esse attributum relativum, quia denominatio præsentis non adest, nisi quando et quamdiu existunt de facto res, quibus Deus præsentiam suam exhibeat: quapropter est etiam attributum temporaneum ac non necessarium et pure extrinsecum, quia antequam Deus mundum crearet, nulli rei præsens fuit, nec fuisset unquam, si noluisset creare; ideoque etiam nihil ponit, vel tollit in Deo, quod sit de facto, vel non sit rebus aliis ac locis præsens, quia denominatio hæc advenit, vel recedit a Deo, prout res aliæ existant, vel non existant, ponantur, vel non ponantur in aliquo loco. E converso immensitas est attributum absolutum ac necessarium et æternum, quia quod

- (1) Petav., *ibid.* Cfr. Raynaud, *ibid.*
 (2) *Loc. cit.*, num. 5 et 10. Cfr. et. P. De San, *De Deo uno*, num. 127.
 (3) Vide Suarez (*loc. cit.* num. 48), Petav. (*loc. cit.* num. 2, 7 et 8).

Vera
doctrina:distinguenda
immensitas
ab ubiquitate
vel
omni præsentia.Quid
immensitas,
et ubiquitas.

Deus sit determinatus, ut sit hic et alibi et in quocumque loco vel ubicatione possibili et assignabili, oritur ex perfectione suae essentiae, ac proinde semper atque immutabiliter est ubilibet: unde sequitur, quandocumque et ubicumque res aliqua creetur, Deum ibi praesentem esse debere, et sic ex immensitate consequi omnipraesentiam, supposita rerum aliarum creatione. Neque enim Deus incipit esse alicubi, cum ibi praesens esse rei alicui incipit; nec recedit, cum desinit esse praesens; quia non fit praesens ex eo quod veniat ad locum, ubi res alia est, sed ex eo quod alia res creetur, vel constituatur, ubi ipse jam erat, nec desinit esse praesens, nisi quia res alia recedit ex loco, ubi ipse invariabiliter permanet, ac permaneret etiamsi alia omnia in nihilum abirent. Itaque Deus ex determinatione suae essentiae per immensitatem est ab aeterno, ubicumque potest aliqua res esse; et consequenter exigit praesentem esse cuius rei, quae unquam creetur, aut existat: et sic de facto praesens erit per ubi-quitatem vel omnipraesentiam rebus omnibus creatis, quamdiu existant.

Quoniam
quaestiones hic
pertractandae.

Atque in his nulla est controversia inter catholicos, a quibus tamen duo acriter disputari solebant, primum, utrum Deus dicendus sit, necne, esse in spatiis imaginariis; alterum, an et quatenus ex operatione Dei in omnibus rebus immensitas demonstraretur. De quibus pauca necesse erit addere. Illud quoque inter eos, qui divinam immensitatem agnoscunt, in controversiam adduci potest, utrum illa confundatur cum spatio, vel utrum natura spatii reponenda sit in immensitate Dei, prout quidam Doctores etiam catholici tenuerunt. Hanc tamen quaestionem hic non attingam, quia in *Cosmologia* tractatam reliqui. Itaque pro certo habeo, immensitatem Dei non esse spatium sive reale sive imaginarium, sed intrinsicam perfectionem Dei, sicut infinitatem. Eam multi instar infinitae cuiusdam ac virtualis diffusionis concipiunt, aut potius imaginantur. Si quis huiusmodi juvetur imagine ad rem aliquo modo capiendam, utatur illa sane, sicut passim utimur corporeis exemplis et symbolis ad divina et spiritalia quodammodo per *analogiam* quamdam capienda; verum meminerit nullis corporeis representationibus posse immensitatem, prout est in se, a nobis exhiberi,

Quo pacto
conscienda
immensitas

illudque diligentissime caveat ne in simplicissima entitate distinctionem ullam partium admittat, quemadmodum dictum praecipit magnus Augustinus: *In eo ipso quod dicitur Deus ubique diffusus, carnali resistendum est cogitationi, et mens a corporis sensibus avocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundit, sicut humor, aut humor, aut aer, aut lux ista diffunditur (omnis enim huiusmodi magnitudo minor est in sui parte, quam in toto); sed ita potius, sicuti est magna sapientia, etiam in homine, cuius corpus est parvum. Et si duo sint sapientes, quorum sit alter corpore grandior, neuter sapientior, non est illa in maiore major, minor in minore, aut minor in uno, quam in duobus; sed tanta in hoc, quanta in illo, et tanta in unoquoque, quanta in utroque: neque enim si aequaliter sunt omnino sapientes, plus sapiunt ambo, quam singuli; quemadmodum si aequaliter sint immortales, non plus vivunt ambo, quam singuli (1).... Est ergo Deus per cuncta diffusus. Ipse quippe ait per prophetam: Caelum et terram ego impleo (Jer. XXIII, 24); et quod paulo ante posui de sapientia eius; Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. VIII, 1); itemque scriptum est; Spiritus Domini replevit orbem terrarum (Id. I, 7); eique dicitur in quodam psalmo; Quo ibo a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum, tu ibi est; si descendero ad infernum, ades (Psal. CXXXVIII, 7). Sed sic est Deus per cuncta diffusus, ut non sit qualitas mundi; sed substantia creatrix mundi, sine labore regens, et sine onere continens mundum. Non tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa, ita ut in dimidio mundi corpore sit dimidius, et in alio dimidio dimidius, atque ita per totum totus; sed in solo caelo totus, et in sola terra totus, et in caelo et in terra totus, et nullo contentus loco, sed in seipso ubique totus (2). Quare Venerabilis P. Lessius ita descripsit immensitatem: Immensitas nihil est aliud, quam ubique et absque termino sui in omnem dimensionem diffusio non per partes (sicut corpora diffunduntur), sed per totalitates (3), quia nempe Deus*

(1) S. Augustin., epist. 187 ad Dardanum, cap. 4, num. 11 (Migne, tom. 33, col. 836).

(2) S. Augustin. ibid., num. 14. (Migne col. 837).

(3) Lessius, de perfect. divin., lib. 2, cap. 1, num. 1.

est totus ubique ac totus in singulis spatii partibus assignabilibus, *complens omnia, nusquam ipse confusus, penetrans omnia nusquam ipse penetrandus, ubique totus, eodemque tempore vel in caelis vel in terris vel in novissimo maris praesens.*

§ II.—DEMONSTRATUR DIVINA IMMENSITAS.

152. PROPOSITIO. Deus ita est per essentiam suam immensus, ut locis rebusque omnibus existentibus sit praesens, quin ab illis definiatur vel circumscribatur.

Deus per
suam essentiam
est immensus.

Prima pars: *Deus per essentiam suam est immensus*, est de fide ex conciliis Lateranensi IV.º (1) et Vaticano (2) et ex Symbolo Athanasiano, in quo dicitur *immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus S.*,... *nec tres immensi, sed unus immensus.* Patres etiam innumeri hanc veritatem testantur, ac diversimode declarant, ut videre est passim apud Theologos (3).

Probatur 1.º ex divina infinitate. Immensitas eum modum existendi proprium essentiae vel naturae divinae importat, ut nullum habere queat terminum ubicationis et praesentialitatis, et, quantum est de se, absque ulla mutatione semper eodem modo permanens, possit, ac debeat esse intime praesens omnibus rebus, ubicumque sint, vel esse possint, etiamsi in infinitum multitudine ac magnitudine auferentur. Atqui attributum ejusmodi perfectionem importat simpliciter simplicem. Ergo Deo procul dubio asserendum est.

Consequentia bona est, supposita doctrina de infinita perfectione Dei, quae omnem prorsus perfectionem simpliciter simplicem formaliter possidet. Major vero exhibet expositum superius conceptum immensitatis, prout ab omnipraesentia vel ubiuitate distinctum. **Minor** demum probatur, quia omnis res necessario alicubi est, et ad dignitatem ac perfectionem rei spectat, ut exigat ampliori spatio esse praesentem. Et sic formae spirituales, cum sint simplices, tamen

(1) Cap. *Firmiter*.

(2) Constitut. *de fide cathol.* cap. 1.

(3) Vide Petav., *De Deo*, lib. 3, cap. 8 et 9.

exigunt majus spatium replere, in quo sint indivisibiliter tota in toto ac tota in singulis spatii reive, cui praesentes sunt, partibus. Unde anima rationalis substantialiter est in toto corpore (1), et angeli pro majori minorive essentiae perfectione intra latus vel minus latum spatium definiuntur. Praeterea sicut nasci in tempore est imperfectio et perfectio esse semper, ita alligari ad locum est imperfectio, perfectio vero reputari debet esse Deum natura sua determinatum, ut sit praesens in omni re vel loco. Est ergo perfectio magna nullis posse contineri locis, ad nullam limitatam circumscribi ubicationem: nec est perfectio qualiscumque, sed simpliciter simplex, quia procul dubio cum nulla alia majori vel aequali pugnat perfectione.

Probatur 2.º ex divina immutabilitate. Deus alicubi esse debet. Ergo est ubicumque res aliqua esse possit.

Antecedens patet, quia impossibile est rem esse, et nulli esse (2). **Probatur consequens**, 1) quia non repugnat ens infinitum simpliciter infinitam praesentialitatem exigere. Undenam enim id repugnaret? Nam non potest Deus per suam essentiam ad unam potius, quam ad aliam praesentialitatem, ad tantam et non majorem adstringi: multoque minus adstringetur per ullam extrinsecam causam, cum sit ens a se, summe absolutum et independens. Accedit, quod repugnat creaturam aliquam posse existere, ubi non potest Deus existere; ubique autem creatura aliqua potest existere. 2) Jam quoniam nullum est spatium, aut ubiatio, quam repugnet Deum habere; si non esset actu ubivis, deberet se motu conferre ad eas acquirendas ubicationes quas vellet acquirere. Atqui hoc absurdum est, quia secus Deus mutaretur, quod nefas est dicere, ut mox demonstrabimus. Ergo nisi Deum immensum dicamus, ita ut sit immutabiliter ubicumque res aliqua est vel esse potest; alterutrum absurdum necessario sequitur, aut quod Deus non possit in quibusdam spatiis esse, aut quod debeat ea cum mutatione sui, sicut res quaevis creatae, acquirere, ut inciperet esse ibi, ubi prius non fuisset.

(1) *Psycholog.*, vol. 3.º, num. 249, pag. 779 seqq.

(2) Vide *Ontolog.*, num. 373, pag. 1067; num. 374, pag. 1069.

Nec dicas, Deum per hoc quod incipiat alicubi esse, mutari tantum extrinsece.—**Nam** esse quidem alicui alteri rei **præsentem** alicubi est denominatio extrinseca, orta ex cœxistentia rei illius, quæ nihil ponit intrinsecum in subjecto, quod præsens denominatur; sed esse hic vel illic vel ubivis est denominatio intrinseca, quæ non pendet ex aliarum rerum cœxistentia, et nec acquiritur, nec deseritur sine intrinseca mutatione subjecti, quod alicubi esse incipit vel desinit (1).

Prob. 3.º Deus actu esse debet, ubicumque aliquid immediate per se ipsum operatur, et operari potest. Atqui Deus in rebus omnibus actu existentibus non virtute a se diffusa et per medium communicata, sed per se immediate operatur, et operari potest ubicumque res esse ac fieri possunt, nempe in quocumque possibili spatio et assignabili ubicatione. Ergo... (2).

Major patet, quia ens quidem, quod ope virtutis per medium transmissæ operatur in rebus, sicut v. g. sol operatur in terra, necesse non est, ut per suam substantiam immediate, quam vocant, suppositi, præsens adsit, ubi debet operari, sed tantum immediate virtutis (3); verum ens, quod immediate immediate suppositi operatur, non potest non per suam substantiam ibi præsens adesse, ubi operari debet. Porro non solum debet esse Deus, ubicumque actu operatur, sed ubicumque potest operari. Quia nisi actu esset etiam, ubicumque potest operari, deberet eo se conferre, movendo sese, quod est contra ejus immutabilitatem.

Minor probatur 1.º Deus ad primam rerum productionem operatur actione creativa Nam *in qualibet... re est aliquid, quod per creationem causatur: in rebus quidem corporalibus prima materia (4), in rebus autem spiritalibus simplices earum essentia (5)*, ut scribit Angelicus (6). Atqui creatio non potest fieri nisi a Deo immediate immediate suppositi,

(1) Vide *Ontolog.*, num. 371, pag. 1062; num. 373, pag. 1066.

(2) Vide S. Thom. 1. p. quæst. 8, art. 1; *Contr. Gent.*, lib. 3.º cap. 68, ab initio; 1.º dist. 37, quæst. 1 art. 1.

(3) Vide *Ontolog.*, num. 402, pag. 1156.

(4) Vide *Cosmolog.*, num. 152 pag. 676.

(5) Vide *Psycholog.*, vol. 3.um num. 230, pag. 713 seqq.

(6) S. Thom. *Contr. Gent.* lib. 3. cap. 68, *Præterea...*

Nam actio, quam agens efficit immediate duntaxat virtutis, per alias causas medias exercetur, per quas virtus principalis agentis usque ad passum transmittitur, quemadmodum constat experientia et inductione; creatio vero est actio solius Dei propria, nec ad eam, saltem connaturaliter et sine miraculo, potest ulla causa vel instrumentum creatum concurrere, prout docet communis Theologorum et catholicorum Philosophorum sententia, et inferius probabitur. Ergo Deus debet præsens esse, ubicumque res primo producit. Cæterum cum materia prima et forma substantialis intime se compenentret quaquaversus, Deus hoc titulo creationis materiæ, pervadere debet totam corporis substantiam et entitatem, replendo proinde totum spatium a corpore occupatum.

2.º Deus non solum creat, sed etiam in esse conservat res omnes, et quidem immediate immediate suppositi, ut postea probandum erit. Conservatio enim est velut continua rei productio. Ergo quæcumque creatio producuntur, actione quoque creativa conservantur. Ergo sicut ostendimus modo, primam rei cujuscumque creationem exigere immediatam Dei præsentiam, idipsum omnino sentiendum est de divina rerum omnium creaturarum conservatione. *Hunc autem effectum (esse) causat Deus in rebus non solum, quando primo esse incipiunt, sed quamdiu in esse conservantur; sicut lumen causatur in aère a sole, quamdiu aër illuminatus manet (1).*

3.º Deus non solum actione peculiari sibi propria creat, et conservat res, verum etiam immediate concurrat ad quaslibet cujuscumque causæ creatæ actiones, ita ut omnis terminus, sive substantialis sive accidentalis, productus per virtutem causarum secundarum, non minus immediate pendeat a Deo, quam ab omnibus et singulis causis secundis etiam maxime proximis. Nam quævis actio cujuslibet causæ secundæ est actio Dei, non remote solum, quia Deus dedit illi, et conservat virtutem agendi, sed quia in eandem formalem actionem concurrat per se ipsum et per suam increatam virtutem. Quæ omnia patebunt, cum de divino concursu agendum erit. Ergo ubicumque datur actio aliqua

(1) S. Thom. 1. p. quæst. 8, art. 1.

creaturarum, ubicumque effectus quilibet producitur, sive substantialis, sive accidentalis, ibi præsens esse debet Deus. Idque æque verum est de actionibus, quas agentia creata producunt immediate suppositi cœu unice causæ secundæ, ac de his quas producunt solum immediate virtutis, et consequenter cum interventu mediæ et aliarum causarum, quibus virtus agentis principalis communicatur: nam in hoc postremo casu reapse multæ actiones intermediæ occurrunt, et singulæ illæ a prima usque ad postremam sunt immediate a Deo. Et hoc est, opinor, quod S. Thomas significavit, cum sæpenumero scripsit, *esse* esse effectum proprium Dei, non quia causæ creatæ non possint producere *esse*, nam omnis effectus eatenus producitur de novo, quatenus *esse* aliquod accipit; sed quia metaphysice repugnat, ut sit actio vel effectus ullus creatus sine influxu reali ac positivo Dei, quare omne agens creatum, quantumvis completum et perfectæ virtutis *in suo ordine*, est *essentialiter* incompletum et impotens ad quiddam agendum, nisi compleatur per infinitam virtutem Dei, immediate per se ipsum cooperantis ad eandem actionem et effectum cujuslibet causæ secundæ.

4.º Verum non solum Deus operatur in rebus actu existentibus, sed *potest* operari ubicumque, etiam in omnibus possibilibus spatiis, nihil enim vetat in illis rem aliquam fieri et existere; impossibile est autem quiddam fieri, vel existentiam sortiri quomodocumque nisi per actionem Dei, sive per se agentis sive ad actiones causarum secundarum cooperantis, ut jam declaratum manet (1).

Hæc est præclara immensitatis demonstratio a S. Thoma tradita, et a multis impugnata, quæ mox in altero paragrafo propugnanda erit, et ab objectis vindicanda. Nunc vero

Probatur secunda pars propositionis: *Deus præsens est locis rebusque omnibus existentibus, quin ab illis definiatur, vel describatur*: estque corollarium præcedentis partis. Si enim Deus vi suæ immensitatis debet seu exigit esse ubicumque est vel esse potest res aliqua; reliquum est, ut ubicumque res aliqua existat, sit Deus illi præsens atque indistans secundum totam illius entitatem. Sicut quia Deus ab æterno et in æternum est

(1) Vide Suarez, *Metaphys. disp.* 30, sect. 7, num. 21 seqq.

immutabiliter atque indefectibiliter, quæcumque res in tempore producatur, illi non potest non cœexistere. Præsentia enim est relatio quædam indistantiæ, quæ tum adest, cum duo extrema existunt simul secundum locum vel ubicationem. Cum ergo Deus per immensitatem debeat esse, ubicumque res alia unquam *possit* existere aut constitui, a tota æternitate habet, quantum requiritur ex parte sua, ut relationem (utique logicam) præsentis habeat ad res alias. Quando vero res alie existunt, aut acquirunt quemlibet locum vel ubicationem, etiam ex parte illarum adest, quantum requiritur, ut relatio præsentis exurgat. Quare ubicumque res aliqua incipiat esse, ibi Deus absque ulla sui mutatione, et cum mutatione solius alterius rei incipit habere denominationem præsentis, quæ in Deo non ponit quiddam reale, nec realem importat relationem.

Cæterum est Deus in omnibus rebus præsens non solum per cognitionem, quatenus *omnia nuda et aperta sunt oculis ejus* (1), ut initio præmonuimus, sed etiam per suam entitatem ac substantiam, quod omnino requiritur immensitas; ita ut sit rebus intime penetratus illasque quaquaversus permeans; nec est in illis otiosus, sed omnibus per potentiam suam *dans esse et virtutem* et operationem, omniaque gubernans et promovens ad fines suos, non contactu quantitativo, sed contactu virtutis (2). Similiter est Deus in omni loco ac spatio reali bifariam ex doctrina S. Thomæ, primo communiter prout locus est quædam res, et sic est in loco sicut in quavis alia re, ut modo dicebamus, per intimam cœexistentiam et penetrationem, et *ut dans et esse et virtutem localivam*. Deinde est in loco specialiter modo peculiari, quo res esse solent in loco, videlicet *in quantum replent locum*. *Deus enim omnem locum replet, non sicut corpus, corpus enim dicitur replere locum, in quantum non compatitur secum aliud corpus, sed per hoc quod Deus est in aliquo loco, non excluditur, quin alia sint ibi; immo per hoc replent omnia loca, quod dat esse omnibus localis, quæ replent omnia loca* (3); ac

(1) Ad Hebr. cap. 4, vers. 13

(2) Vide S. Thom., 1^a p. quest. 8, art. 2, ad 1um. Cfr. *Cosmolog.* num. 255, pag. 958.

(3) S. Thom., 1^a p. quest. 8, art. 2.

Quomodo
sit Deus in
rebus.

et præsens est
rebus
locisque
omnibus, quin
ab illis
circumscribi
definitive
queat.

proinde intime ac quaquaversus omnia permeando, ac penetrando, absque ulla tamen unione physica vel permixtione. Nec potest esse in loco contentus intra illud sicut corpora, quia sic est in uno loco, sicut in omnibus; nec est circumscriptive, sed totus in toto, et totus in singulis partibus.

153. PROPOSITIO 2.^a Modus, quo Deus est ubique, incommunicabiliter proprius est ejus.

Modus,
quo Deus est
ubique,
incommunica-
biliter
proprius est
ejus.

Probatur 1.º Quia Deus est in omnibus locis ac rebus vi suae immensitatis, atque absolute et pro quacumque hypothese, ita ut nulla re vel loco possit contineri quantumvis in infinitum quaquaversus protendi vel novis rebus locisve augeri concipiatur. Id vero nulli rei create videtur posse competere, tum quia in nulla adsunt rationes unde immensitas Dei demonstratur; tum quia cum res omnis creata necessario sit limitata, non potest exigere tantam perfectionem. Unde solum concipitur rem aliquam creatam esse ubique in quadam particulari hypothese, puta si per divinam virtutem constitueretur; vel etiam supposito quod non esset v. g. nisi unum corpus vel locus. Si enim ponas non esse in rerum natura nisi unum corpus unius hominis, anima ejus esset ubique (1). Præterea 2.º Deus ita est ubique, ut nullam novam ubicationem acquirere, nullam amittere queat. 3.º Deus ita est ubique, ut præsentia localis vel denominatio, qua dicitur esse hic, vel ibi, vel ubicumque, non importet ullum modum vel accidens reale, quia cum ex determinatione suæ essentiae debeat esse ubilibet, non indiget, sicut res create, ullo modo vel accidenti, quo ad quamcumque ubicationem determinetur. 4.º Hinc etiam sequitur, quidquid sit de ubicatione substantiarum spiritualium creatarum, quam plures Theologi putant esse extensam (2), præsentialitatem divinam, utpote indistinctam ab essentia, esse prorsus simplicissimam atque indivisibilem nec solum absolute in se ipsa, sed etiam relative, seu prout correspondet partibus spatii vel rei, in qua intelligitur esse (3). 5.º Unde ubique est cum tota sua immensitate, et sicut non durat per distinctas durationes

(1) Vide S. Thom. 1 p. quest. 8, art. 4; 1.^a dist. 37, quest. 2, art. 2.

(2) Cfr. *Psycholog.* vol. 3.um, num. 207, pag. 604.

(3) Cfr. Suarez, *Metaphys.*, disp. 30, sect. 7, num. 50, 51.

sibi succedentes, ita non est præsens variis locis per diversas ubicationes, sed per unam indivisibilem.

154. Objie. 1.º Intelligi nequit modus iste, quo Deus esse ubique dicitur, totus in toto et totus in singulis partibus.—Respondeo, *dist.* assertum: intelligi nequit, id est phantastica representatione non potest exhiberi hujusmodi præsentia Dei, *trans.*; intelligi nequit, id est, non probatur, vel non cognoscitur Deum esse debere ubilibet totum, ac totum in quibusvis partibus rei vel spatii, *neg.* Cæterum multa sunt, quæ ratio discursu cognoscit, ac demonstrat certo aliquo modo esse, quamvis non possit modum illum propria specie atque imagine representare, quia cum nulla alia res sit inter corporeas, quæ similem modum essendi habeat, desunt species propriæ, per quas conceptum proprium ex propriis efformemus. Talia sunt passim attributa divina, et nominatim immensitas. Immo vero in ipsis rebus creatis invenimus hunc modum existendi in loco, nempe in spiritualibus formis, quæ cum careant partium compositione, non possunt esse in loco vel in quovis corpore, nisi totæ in toto, ac totæ in singulis partibus, quemadmodum alibi docuimus de rationali anima (1).

Objie. 2.^a Videtur indecens esse, ut divina substantia existat esse, ac porro sit præsens etiam in immundissimis locis. Ergo non est dicendus Deus esse ubique absque ulla prorsus rerum locorumve exceptione. Immo vero absurdus adhuc videtur, ut Deus sit in dæmonibus.—Respondeo ad primum, *neg.* antec. et consequ. Frivolum enim est, ut dicit Magister Sententiarum, hoc quod calviniani Vorstii et Erasmi animo scrupulum injecti. Sane Deus, ex eo quod est intime ac penetrative in rebus omnibus, sicut non unitur physice cum illis, ita nullam contrahere potest fecem vel impuritatem. Quare sicut non est indignum Deo, ut per se faciat, et conservet quidquid entitatis est in hujusmodi rebus, potest quoque in illis habitare decentissime absque ulla imperfectione: fere sicut radii solis, quæ similitudo est S. Augustini, omnes sordes contingunt, quin tamen inquinant (1).

(1) Vide *Psycholog.* vol. 3.um, num. 249, pag. 779 seqq.; numer. 251, pag. 784 seqq.

(2) Vide de natura boni, cap. 29.

Objectiones
solventur.

An et quo
sensu dici queat
Deus esse
vel non esse
in dæmonibus.

Ad illud quod adijungebatur de dæmonibus, sic respondet S. Thomas: *In dæmonibus intelligitur et natura, quæ est a Deo, et deformitas culpæ, quæ non est ab ipso. Et ideo non est absolute concedendum, quod Deus sit in dæmonibus, sed cum hac additione, in quantum sunt res quædam. In rebus autem, quæ nominant naturam non deformatam, absolute dicendum est Deum esse (1).*

Objic. 3.º Sacræ Literæ passim memorant Deum in cælis habitare, atque in terram descendere, atque ab uno in alium locum se transferre. Atqui hæc ostendunt Deum non esse ubique. Ergo...

Respondeo ad primum, ideo Deum dici esse in cælo, quia 1.º ibi præsentiam suam specialiori operatione manifestat: quare, testante S. Bernardo, *sic in cælo est, ut ad ejus comparationem nec esse videatur in terra (2)*, et 2.º quia angeli et Sancti, qui Deum vident, ardentius amant, ac laudes ejus cantant venerantes, et voluntatem perfectissime exsequentes (3).

Ad alterum eadem esto responsio, quia Deus movere se a loco in locum dicitur metaphorice propter manifestationem specialem præsentiae suæ operando aliquid quod prius non operabatur.

Objic. 4.º Deus non potest esse in omni loco, si non potest esse in loco. Atqui repugnat Deum esse in loco; id enim proprium est corporum. Hinc SS. Chrysostomus (4) et Augustinus (5), docuerunt Deum nullibi esse. Et confirmatur, quia Deus certe non est in tempore. Atqui simili modo se habet Deus relate ad locum, ac relate ad tempus. Ergo Deus nullibi est (6).

Respondeo, *dist. Maj.* Deus non potest esse in omni loco circumscriptive ac per partium commensurationem, *conc.*;

(1) S. Thom. 1 p. quæst. 8, art. 1, ad 4.um Cfr. 1.^a dist. 37, quæst. 1, art. 1 ad 5.um

(2) S. Bernard., *In psalm. 90*, serm. 1.

(3) Lege S. Joann. Damascen., *de orthodox. fid.*, lib. 1, cap. 16.

(4) *In epist. ad Colossens.*, homil. 5, num. 3.

(5) *Libr. Octoginta trium quæstionum*, quæst. 20.

(6) Ita Saïssset apud Rev. Dom. Farges, *L'idée de Dieu*, pag. 344, Paris, 1804.

modo indivisibili ac totus ubique totusque in singulis partibus, absque termino ac limitatione, *neg.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq. Nec alia fuit mens Patrum, nisi excludere a Deo modum essendi in loco circumscriptivum, corporearum rerum proprium (1). Alterum, quod adijungebatur, simili modo distinctione dissolvitur: Deus non est in tempore, id est, Deus non coexistit tempori, *neg.*; Deus non existit duratione temporanea, vel quæ tempore mensurari possit, *conc.* Et *neg.* conseq. Qua de re inferius, ubi de æternitate divina.

Objic. 5.º Sicut se habet tempus ad successiva, ita se habet locus ad permanentia. Sed unum indivisibile actionis vel motus non potest esse in diversis temporibus. Ergo nec unum indivisibile in genere rerum permanentium potest esse in omnibus locis, ac proinde non potest esse ubique (2).

Respondeo, *dist. Major.* Si sermo sit de indivisibilibus, quæ pertinent ad genus continui, *trans.*; si sermo sit de indivisibilibus, quæ non sunt in genere continui, *neg.* Et *neg.* utrumque conseq.

Indivisibile est duplex, inquit S. Thomas: *unum, quod est terminus continui, ut punctus in permanentibus, et momentum in successivis. Et hujusmodi indivisibile in permanentibus, quia habet determinatum situm, non potest esse in pluribus partibus loci vel in pluribus locis: et similiter indivisibile actionis vel motus, quia habet determinatum ordinem in molu vel actione, non potest esse in pluribus partibus temporis. Aliud autem indivisibile est, quod est extra totum genus continui, et hoc modo substantiæ incorporeæ, ut Deus, angelus, et anima, dicuntur esse indivisibiles. Tale igitur indivisibile non applicatur ad continuum, sicut aliquid ejus, sed in quantum contingit illud sua virtute, unde secundum quod virtus sua se potest extendere ad unum vel nulla, ad parvum vel magnum, secundum hoc est in uno vel pluribus locis, et in loco parvo vel magno (3).*

Objic. 6.º «Quod est totum alicubi, nihil ejus est extra locum illum. Sed Deus, si est in aliquo loco, totus est ibi,

(1) Cfr. *Cosmolog.*, num. 255, 256, pag. 957 seqq.

(2) Apud S. Thom., 1 p., quæst. 8, art. 2, arg. 2.º

(3) S. Thom., 1 p., quæst. 8, art. 2, ad 2.um

non enim habet partes. Ergo nihil ejus est extra locum illum. Ergo Deus non est ubique» (1).

Respondeo, dist. Major. Quod est alicubi totum totalitate quantitatis, *trans.*; totalitate essentiae, *neg.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq. *Totum dicitur respectu partium. Est autem duplex pars, scilicet pars essentiae, ut forma et materia dicuntur partes compositi, et genus et differentia partis speciei. Et etiam pars quantitatis, in quam scilicet dividitur aliqua quantitas. Quod ergo est totum in aliquo loco totalitate quantitatis, non potest esse extra locum illum, quia quantitas locati commensuratur quantitati loci, unde non est totalitas quantitatis, si non sit totalitas loci. Sed totalitas essentiae non commensuratur totalitati loci. Unde non oportet, quod illud, quod est totum totalitate essentiae in aliquo, nullo modo sit extra illud. Sicut apparet etiam in formis accidentalibus, quae secundum accidens quantitatem habent: albedo enim est tota in qualibet parte superficies, si accipitur totalitas essentiae, quia secundum perfectam rationem suae speciei invenitur in qualibet parte superficies. Si autem accipitur totalitas secundum quantitatem, quam habet per accidens, sic non est tota in qualibet parte superficies. In substantiis autem incorporeis non est totalitas, nec per se, nec per accidens, nisi secundum perfectam rationem essentiae. Et ideo, sicut anima est tota in qualibet parte corporis, ita Deus totus est in omnibus et singulis (2).*

Objic. 7.º «Quanto aliquid agens est virtuosius, tanto ad magis distans ejus actio procedit. Sed Deus est virtuosissimum agens. Ergo ejus actio pertingere potest ad ea etiam, quae ab eo distant», ac proinde necesse non est, ut sit praesens per essentiam in rebus omnibus (3).

Respondeo, dist. Major.; operando tamen semper per medium, *con.*; aliter, *neg.* Et *concessa* Minore, *neg.* conseq. (4). Verum major hujusce rei declaratio cogit nos accuratius

(1) Apud S. Thom., 1 p., quest. 8, art. 2, arg. 3.º

(2) S. Thom., ibid. ad 3.um

(3) Apud S. Thom. 1 p., quest. 8, art. 1, arg. 3.º; et 1.º dist. 37, quest. 1, art. 1, arg. 2.º

(4) Vide S. Thom. 1 p., quest. 8, art. 1, ad 3.um; et 1.º dist. 37, quest. 1, art. 1, ad 2.um; quibus in questionibus quaedam aliae difficultates dissolute videri possunt.

expendere, ac propugnare argumentum ex operatione Dei petitum.

§ II.—AN DEMONSTRET IMMENSITATEM DEI ARGUMENTUM EX EIUDEM IN REBUS OMNIBUS OPERATIONE DESUMPTUM.

155. Duæ occurrunt dubitationes circa divinam in rebus cunctis operationem, altera, utrum hæc recte ac formaliter probet immensitatem Dei; altera, quo genere argumenti probet illam, seu an operatio sit ratio formalis, per quam existit Deus intime in rebus omnibus. Quod primum dubium attinet, controversia est inter Scotistas et Thomistas, utrum operatio Dei per consequentiam *formalem* et immediatam vel per locum *intrinsicum*, ut ajunt, demonstret immensitatem, an vero solum per consequentiam *materialem* arguendo ex concomitantibus et inter se re ipsa connexis. Hoc enim altero pacto facile concedunt etiam Scotistæ probationem tenere, fere sicut si quis ex infinita potentia Dei scientiam infinitam, ex infinita duratione concluderet infinitam præsentialitatem, consequentia pure materiali et ex connexis, quia in ente infinito non est ratio limitandi magis unum attributum, quam aliud. Questio ergo est de consequentia formali, utrum operatio divina ex propriis et ex immediata connexionem inferat formaliter immensitatem et ubi quatenus per locum *intrinsicum*, sive id sit a priori sive a posteriori, quod ex sequenti paragrapho apparebit (1). Circa propositam ergo controversiam Scotus (2), Ockam (3), Gabriel Biel (4), Mayronis (5) alique negant ex operatione divina recte ac formaliter demonstrari immensitatem; quorum sententiam sequuntur Scotistæ (6), ac cardin. Toletus (7), Vazquez (8), Valentia (9).

Status
questions

et opiniones.

(1) Vide Mastrium, *Disput. theolog.* tom. 1, disp. 2, quest. 5, art. 2, num. 224, et num. 237.

(2) 1.º dist. 37, quest. unio; et 2.º dist. 2, quest. 5.

(3) 1.º dist. 37, quest. unio. litt. B. et C.

(4) 1.º dist. 37, quest. unio. art. 3, dub. 1.

(5) 1.º dist. 37, quest. 1, art. 2.

(6) Vide Rada (controver. 28, art. 2) et Mastrium (*Disput. Theolog.*, tom. 1, disp. 2, quest. 5, art. 2, num. 225).

(7) In 1.º part. quest. 8, art. 1.

(8) In 1.º part. disp. 28.

(9) In 1.º part. disp. 1, quest. 8, punct. 1.

Theophilus Raynaudus (1) et alii. Affirmant vero Thomista communiter cum S. Thoma (2), cum quibus sentiunt etiam e. priscis. Scholasticis Alexander Halensis (3), Albertus M. (4), S. Bonaventura (5), Ægidius, Henricus, Richardus, Altsioderensis et alii antiqui Scholastici (6), itemque Molina (7), Suarez (8), Gillius (9), Fassolus (10), Conimbricenses (11), Rubius (12), Tellez (13), Soarez lusitanus (14), Sylvius (15), Blasius a Conceptione (16), etc. Idemque senserat junior cardin. Franciscus Toletus (17), ac tenent multi recentiores, ut P. P. Jos. Kleutgen (18), Tongiorgi (19), Sanctus Schifflini (20), Jos. Mendive (21), Bernardus Tepe (22), Jos. Hontheim (23), Van der Aa (24), Ludovicus De San (25), Bernardus Bædder (26), Katschthaler (27).

(1) *Theolog. natur.*, dist. 7, quæst. 1, art. 6, num. 85. seqq.

(2) Vide v. g. Capreol. (1.ª dist. 37. quæst. 1, art. 1), Cajetan. (In 1.^{am} part. quæst. 8 art. 1.), Bæñez (Ibid.), Ferrariens. (In lib. 3.um *Contr. Gent.*, cap. 68), Sylvestrum Prierat., Nazarium, etc. etc.

(3) 1.ª part. quæst. 9. membr. 2, ad 1.^{am}

(4) 1.ª distinct. 37, art. 1.

(5) 1.º dist. 37, prim. pars. art. 1. quæst. 1.

(6) Apud. P. Hieron. Fassol., In 1.^{am} part. quæst. 8, art. 1, dub. 2, num. 12.

(7) In 1.^{am} part. quæst. 8, art. 1.^a disp. 2.

(8) *Metaphys.*, disp. 30, sect. 7, num. 11 seqq.

(9) *De Deo* lib. 2, tract. 9, cap. 3.

(10) *Loc. nup. cit. dub. 4.*

(11) *Physicor.*, lib. 7, cap. 2, quæst. 1, art. 2.

(12) *Physicor.*, lib. 7, cap. 2, quæst. 1, num. 13.

(13) *Disput.* 36, sect. 2.

(14) *Physic.* tract. 2, disp. 4, sect. 4, parag. 7.

(15) In 1.^{am} part. quæst. 8, art. 1.

(16) *Metaphys.*, disp. 14, quæst. 1.

(17) *Physicor.* lib. 7, quæst. 2. *prior conclus.*

(18) *De Deo ipso*, part. 1, lib. 1, quæst. 2, cap. 9, art. 3.

(19) *Theolog. natur.*, num. 168.

(20) *Metaphys. special.*, vol. 2, thes. 8.

(21) *De Deo*, num. 82; et *Theodic.* num. 128.

(22) *De Deo uno*, prop. 14, num. 147.

(23) *Theodic.* num. 812. et 816.

(24) *Theolog. natur.*, prop. 31.

(25) *De Deo uno*, num. 129. seqq.

(26) *Theolog. natur.*, num. 239.

(27) *De Deo*, num. 80.

156. PROPOSITIO 3.^a Immensitas et præsentia Dei in rebus locisque omnibus recte ac formaliter concluditur ex ejus operatione.

Probatur. Immensitas ac præsentia Dei in rebus recte concluditur ex operatione, si repugnantia actionis in distans vel necessitas indistantiæ causæ efficientis ad effectum oritur non ex imperfectione aut limitatione virtutis, sed ex ipsa generali ratione aut conditione agentis vel causæ efficientis. Atqui ita res habet. Ergo stat propositio.

Major declaratur, et probatur.

Cardo totius hujus controversiæ stat in repugnantia actionis in distans vel in conjunctione aut propinquitate agentis et passi vel effectus. Et actio quidem in distans vitatur in causis, vel propinquitatibus causæ obtinetur bifariam: primo si agens per medium diffundat virtutem suam ad locum remotum, ubi producitur effectus, quo in casu licet causa et effectus distent loco secundum suam physicam entitatem, tamen habent *immediationem virtutis*, seu conjuncta reapse sunt ope virtutis per medium transmissæ. Secundo vitatur actio in distans perfectius, si agens etiam physice vel secundum suam substantiam seu *immediatione suppositi* est in loco, ubi est effectus, vel saltem contiguum (1). Et planum est, quod ad ostendendam immensitatem Dei ex operatione, demonstrare oportet, Deum non operari in rebus per virtutem diffusam per medium ad locum distantem, sed immediate suppositi, nempe per substantialem sui præsentiam in eo ipso loco aut ubicatione, ubi actio et effectus producitur, prout superius in nostro argumento evincere conati sumus. Verum plane vides argumentum istud vanum futurum fore, si possibile sit, ut agens operetur, ubi nec per suum suppositum nec per diffusam virtutem præsens adest, vel si possibile sit actio in distans. Porro addidimus in Majori divinam immensitatem recte concludi ex operatione, si repugnantia actionis in distans oritur ex ipsa generali ratione agentis ut sic: quia si repugnantia hæc fundaretur in hoc, quod agens est limitatæ virtutis, jure merito responderent adversarii

Immensitas
et præsentia Dei
in rebus
locisque recte
ac formaliter
concluditur
ex ejus
operatione.

(1) Vide *Ontolog.*, num. 402, pag. 1157.

argumentum nostrum nihil concludere, ubi sermo est de Deo, qui cum sit infinite virtutis, impediri nullatenus potest, ne in distans agat, vel quin cum passo conjugatur sive immediatione suppositi sive immediatione virtutis. Si vero repugnantia actionis in distans fundetur in generali conditione agentis ut sic, aequè valere poterit respectu Dei, ac respectu agentis creati. Et sic declarata simul et probata manet Major.

Probatur Minor: α) Si repugnantia actionis in distans oriretur ex imperfectione vel limitatione virtutis in agente, necessitas propinquitatis atque indistantiæ major esset minorve pro intensiori vel infirmiori virtute agentis. Atqui non ita se res habet, sed necessitas illa propinquitatis eadem est in potentissimis ac in debilibus causis, ut physicis experimentis probatur; neque enim noscitur causa naturalis adeo efficax, cujus virtus et activitas, si obstaculo aliquo vel etiam solo spatio vacuo intercipiatur proprium edere valeat effectum Ergo concludendum est causam, non quia magis minusve potens est, sed præcise quia causa efficiens est, agere non posse nisi ibi, ubi virtus ejus est, aut nisi ubi adest ipsa vel secundum suppositum cum sua virtute, vel certe intra illud solum spatium, quo virtus ejus diffundi, et communicari potest, id quod aliis verbis effertur, cum dicitur propinquitatem, indistantiam vel immediationem sive suppositi sive virtutis ad agendum necessariam esse agentis ut sic. Hinc etiam manavit communissima illa Physicorum etiam recentium vox, actionem in distans repugnare (1); ideoque vel in spatiis, quæ nulla ponderabili vel sensibili opplentur materia, agnoscendum esse ætherem vel aliud medium reale, quocumque illud appelletur nomine; per quod virtus diffundi et actio invicem exerceri queat inter mundana corpora.

β) Ipsimum ostenditur tum ex eo quod omnes causæ naturales pro sua quæque virtute atque intensitate suas habent sphaeras activitatis, ultra quas earum efficacitas non protenditur; tum ex eo quod quævis causa intra ipsam sphaeram activitatis suæ cum eadem virtute intensius pro minori distantia, minus intense pro majori distantia agat. Utriusque

(1) Cfr. Stallo, *La matière et la physique moderne*, pag. 35 seqq., Paris Felix. Alean. 1891.

hujus legis ratio egregie declaratur, si dicamus agens nullum agere posse in distans, seu nisi applicando virtutem suam sive immediatione suppositi sive saltem immediatione virtutis; quia si causa agere non potest in distans, et quin virtutem vel ipsa supposito suo applicet ad passum, vel diffundat per medium, pro majori distantia amplius et spatiosius medium habebit, per quod virtutem diffundat, quare virtus sic magis diffusa enervabitur, quia circa majorem materiam applicatur, ac tandem ad certam distantiam ita attenuetur, necesse erit, ut jam nihil efficere valeat. Verum finge e converso agens non impediri distantia, ne producat effectum; cur non potest agere nisi ad certam distantiam? Et cur citra determinatam distantiam, quæ constituit sphaeram suæ activitatis, non ejusdem ubique intensitatis et perfectionis effectus consequitur, sed minoris ad majorem distantiam, cum tamen agens, quantum est de se, eandem jugiter effundat virtutem?

Nec valet, dicere, ideo ad majorem distantiam debiliorem esse actionem et effectum, quia medium resistit, vel contrariatur, ne virtus agentis tam efficaciter agat.—**Nam si id verum foret**, attenuato, vel dissipato medio, ut v. g. si fiat vacuum, effectus intensior ac robustior esset, quod tamen nullatenus accidit. Ergo signum est, ideo repugnare actionem in distans, quia agens non potest agere nisi applicando virtutem passo vel immediate per se ipsum vel per medium usque ad locum, ubi effectus producitur.

γ) Ratio, denique hujusce rei ea videtur esse, quod impossibile est quidpiam operari sine virtute; virtus vero, quæ præsens non adest, vel non applicatur ibi, ubi effectus ponendus est, perinde est, ac si penitus non esset. Atqui virtus non adest præsens, vel non applicatur ibi, ubi effectus ponendus est, nisi agens ibidem constituatur, vel nisi eousque virtutem per medium diffundat. Ergo impossibile est, ut agens agat in distans; eaque impossibilitas fundatur non in imperfectione virtutis, sed in ipsa ratione agentis ut sic, quod quantavis virtute polleat, re vera se habet, quasi omni careret virtute, nisi eam applicet, ubi effectus apparere debet (1).

(1) Cfr. *Ontolog.*, num. 403, pag. 1158.

Probatio hæc confirmatur ex ipsis sacris Litteris. Nam, ut alia omitamus, S. Paulus, annuntians Deum in Areopago, scripsit ad homines spectare *querere Deum, si forte attraherent eum, aut inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum, in ipso enim vivimus, movemur et sumus* (1): ubi præsentiae divinæ atque indistantiæ a nobis affert, rationem operationem divinam, nempe quod *in ipso vivimus, movemur, et sumus*. Neque enim placere mihi potest quorundam responsio, vim hujus testimonii ex eo eludentium, quod Sanctus Paulus humano more rationem probabilem et apud auditores receptam ad rem evincendam afferre voluisset, ut interdum facere solent sacri scriptores. Quod vero alii dicunt, S. Paulum illis verbis, *Non enim longe est ab unoquoque nostrum, non indistantiam localem vel immensitatem, sed facilitatem cognoscendi Deum significasse, quasi diceret Deum in nobis ipsis nos posse invenire, quippe quem sentire ac cognoscere valeamus ex illius operationibus, non quidem ut falsum rejicio, sed solum ut diminute et exclusive dictum recuso, quia utramque interpretationem patitur locus, magis vero proprie atque obvie continet immensitatem ac præsentiam Dei in nobis; tum quia ipsa verba id primo et proprie significant, nec ullatenus repugnat, ut sic accipiantur; tum quia ita disserte illa explicant multi PP. (2); tum demum quia id ipse contextus innuit, siquidem S. Apostolus ibi duo videtur docere, et quod existat Deus, quem athenienses ignorabant, et quod *non in manufactis templis habitat*, etc. (3); et hoc postremum egregie confirmari poterat illis verbis: *Non longe est ab unoquoque nostrum...* Sed jam expendenda sunt contrariæ sententiæ fundamenta.*

(1) *Act. Apostol.* cap. 17, vers. 27, 28.

(2) Vide S. Hilar. (In *Psalm.* 118, super *Prope es tu, Domine*), Ambros. (*de dignit. condit. human.*, cap. 2), Hieron. (In *Isaia* cap. 66, init., et super *Habacuc.* cap. 2), Chrysost. (Homil. 38 in *Act. Apostol.*), Theodoret. (In *Psalm.* 138 super *Quo ibo a spiritu tuo*, et in epist. 1 ad *Corinth.*, cap. 15, super *Ut sit Deus omnia in omnibus*), Theophilus et Oëumen. (In cap. 17 *Act. Apostol.* vers. 28). Cfr. Fassol. (In 1^{am} part., quæst. 8, art. 1, dub. 4), Suarez (*Metaphys.* disp. 30, sect. 1, num. 10, 41).

(3) *Act. Apostol.* cap. 17, vers. 24.

157. **Objic. 1.º** Demonstratio divinæ immensitatis ex operatione innititur illi principio aristotelico: *Movens et motum debent esse simul, vel: Agens debet esse simul cum passo* (1), seu: *Reputat actio in distans*. Atqui principium illud 2) nec sufficienter probatum est, nec probari potest, cum impossibile sit idoneam instituere inductionem: 3) etiamsi sufficienter probaretur de causis naturalibus creatis et agentibus virtutis finitæ, perperam applicatur ad causam infinitæ virtutis; nam non posse agere in distans tandem arguit defectum potentiæ, qui cadere in Deum nequit; 4) denique principium illud quamvis concedatur, tandem non probat nisi contiguitatem agentis vel immediationem, eamque sive suppositi sive virtutis, hoc vero non sufficit ad evincendam immensitatem, utpote quæ postulat Deum esse per suam substantiam non solum contiguum ad res vel loca, sed etiam intime in omnibus præsentem ac penetratum.

Respondeo conc. Major.; et *neg.* primam partem 2) Minoris; nam repugnantia actionis in distans non quidem sola experientia et inductione, sed experientia simul et ratione satis probatur, ut modo vidimus; unde etiam principium illud a recentioribus Physicis admittitur, et a veteribus etiam Scholasticis communiter verissimum habebatur saltem respectu rerum creaturarum ac præcisio miracule seu de potentia Dei ordinaria (2).

Secundam partem 3) Minoris, *nego*; ex superius enim probatis habetur impossibilitatem agendi in distans conprocedere ex limitatione virtutis, sed ex ipsa ratione agentis ut sic.

Tertiam partem 4) Minoris *distinguo*. Principium illud solum probat contiguitatem, etc., respectu agentium creatorum et corporeorum, quæ quantitate prohibentur penetrare in alia corpora, *trans.*; respectu Dei, *neg.*, tum quia Deus, ut jam ostendimus, debet producere et conservare immediate totum esse cujuslibet rei; tum quia etiamsi solum ageret immediate suppositi ad contactum in singulis rebus, sicut corpora; cum res possint in infinitum variare locum, contactus quoque ac contiguitas illarum potest esse in quavis

(1) Vide Arist. *Physicor.* lib. 7, cap. 2.

(2) Cfr. *Ontolog.* num. 402, pag. 1157.

parte spatii possibilis, ibique debet posse Deus agere, et consequenter esse, si vero *potest* esse, *debet* de facto esse.

Objic. 2.º Posse agere in distans melius et perfectius est, quam non posse agere. Atqui Deo, quod melius est, tribuere oportet. Ergo... Et probatur Major, quia si experientia ipsa videmus entia, que perfectiora et virtuosiora sunt, eo latiore habere spheram activitatis; infinitæ virtutis enti concedendum erit, quod nulli creaturæ licet, ut videlicet agat etiam in distans, nullo interposito medio. Et confirmatur, quia «ad commendationem terreni regis pertinet, quod possit gubernare etiam in absentia sua regnum. Sed Deus est commendabilior omni rege. Ergo videtur, quod etiam competat sibi ad suam commendationem, quod gubernet totum mundum vel aliquas partes in absentia sua per providentiam; et sic non videtur, quod sit Dei proprium esse ubique» (1).

Respondeo *neg.* Major., quia quod impossibile est non potest esse bonum et perfectum, nedum melius et perfectius. At «agere in distans, esto in aliquo agente videri possit perfectio, non tamen potest esse perfectio simpliciter, sed supposita imperfectione», impossibilitate videlicet, agentis, ut sit ubique; absolute tamen multo melius est per seipsam adesse omnibus suis effectibus, si id possit sine distractione aut diminutione suæ virtutis» (2). Itaque nullius agentis, quantumcumque virtuosus, actio procedit ad aliquid distans, nisi in quantum in illud per medium agit. Hoc autem ad maximam virtutem Dei pertinet, quod immediate in omnibus agit. Unde nihil est distans ab eo, quasi in se illud Deum non habeat. Dicuntur tamen res distare a Deo, per dissimilitudinem naturæ vel gratiæ; sicut et ipse est super omnia per excellentiam suæ naturæ (3).

Ad confirmationem respondeo cum S. Thoma, quod si rex non est ubique per totum regnum, est ex defectu regis terreni, propter circumscriptionem suæ substantiæ. Deus autem

(1) Apud S. Thom., *Quodlib.* 11, art. 1, arg. 4.º

(2) Suarez, *Metaphys.* disp. 30, sect. 7, num. 13.

(3) S. Thom., 1 p. quest. 8, art. 1, ad 3.um

cum sit incircumscribitus, est ubique, et tamen si non esset ubique, nihilominus gubernaret omnia providentia sua. Unde in rege terreno non esse præsens est ad defectum, sed quod gubernet in absentia, est ad commendationem. Deus autem et ubique est, et omnia gubernat (1).

Instabis. S. Thomas hic discrete concedit, quod si Deus non esset ubique, nihilominus gubernaret omnia providentia sua. Atqui gubernatio Dei et providentia important operationem. Ergo S. Thomas saltem implicite concedit ex operatione Dei ubique non necessario concludi præsentiam ejus.

Respondeo, quamvis sint, qui existiment S. Thomam, quæ hic scripsit, in posterioribus operibus retractasse, non esse necessarium hujusmodi effugium. S. Thomas hic loquitur in suppositione absurda, quod nempe Deus non sit ubique; tunc vero Deus æquipararetur regi terreno, qui habet definitum ac circumscriptum locum, unde gubernaret omnia, sicut reges terreni regnum suum gubernant. In hac vero absurda hypothesi gubernium et providentia Dei non esset, qualis est nunc, per immediatam ejus actionem, sed imperando tantum ac per medios ministros, sicut solent nostri reges gubernare.

Objic. 3.º Deus intellectu et voluntate operatur. Sed intellectus et voluntas non requirunt præsentiam objecti vel loci ad quem actu suo terminantur. Ergo nec virtus nec potentia divina.

Respondeo. Quidquid sit de formali constitutivo diviniæ omnipotentiae, non quivis intellectus nec quævis voluntas dici potest omnipotentia, ac proinde nihil mirum, si intellectus et voluntas in Deo, quatenus concipiuntur ut potentia et virtus actu operans, requirant præsentiam, quam ex formali ratione intellectus et voluntatis non requirunt.

Objic. 4.º Quamvis agentia naturalia, que non agunt nisi ex præsupposito subjecto, requirere possint conjunctionem cum passo, Deus autem non potest, saltem relate ad præcipuam actionem, quæ est creatio. Ergo ex parte effectus non habet Deus antecedenter ad operationem suam quidpiam præsuppositum, cum quo conjungatur; sic actio ipsius reapsee erit in distans.

(1) S. Thom., *Quodlib.* 11, art. 1, ad 4.um

Respondeo, *concedo* omnia præter ultimam consecutionem. Ex eo enim quod ante operationem Dei creativam nihil sit ibi, ubi postea res creata existit, non sequitur Deum egisse in distans. Quia si quid valent nostræ probationes, præcise ob repugnantiam actionis in distans, Deus ibi adesse debet (solus utique ac nulli alteri præsens), ubi præcise res creatur; secus enim nec virtus Dei fuisset ibi, quæ proinde non poterat ibi habere effectum.

Objic. 5.º Sacramenta causant gratiam in anima, quamvis eam non tangant. Ergo verum non est actionem in distans repugnare.

Responderi potest facile in sententia eorum, qui sacramentis moralem duntaxat asserunt causalitatem, *negando* consequens; nam repugnantia actionis in distans intelligitur de causis non moraliter, sed physice operantibus. In alia vero sententia, sacramentis tribuente physicam efficientiam gratiæ, difficilior est responsio. Dicit tamen solet, repugnantiam actionis in distans intelligi de causa principali, non vero, saltem absolute loquendo, de causa instrumentali, quale est sacramentum. Nam «in instrumento, quod agit modo supernaturali, et assumitur ad agendum ab agente infinito et immenso, quod per seipsum adesse potest effectui efficiendo, non repugnat instrumentum elevari ad efficiendum effectum a se distantem, cum tamen ille a principali agente non distet, Neque in hoc comparandus est Deus cum instrumentis suis, quia Deus non potest agere, nisi connaturali et perfectissimo modo» (1). Verum expeditior est prior responsio, quæ penitus dissolvit difficultatem.

Et hactenus de his, quæ fusiùs disputata videri queunt apud multos superius laudatos scriptores. Solvenda jam est quæstio, altera, initio præcedentis paragraphi proposita, circa divinæ operationis ad immensitatem habitudinem.

§ III.—AN OPERATIO DEI SIT FORMALIS RATIO PRÆSENTIÆ
IN REBUS OMNIBUS.

Sententia
varia.

158. Affirmant Thomistæ communiter, secundum quos operatio Dei simili modo dicitur esse «ratio formalis, per

(1) Suarez, *Metaphys.* disp. 30, sect. 7, num. 30.

quam existit in rebus, sicut quantitas materialis est ratio formalis, per quam corpus est in loco,» ut scribit Billuart (1); nam «sicut substantia corporea per quantitatem molis est apta ad existendum in loco, et per hujus quantitatis contactum ad superficiem locantis formaliter existit in loco, et inde in illa resultat *Ubi* seu relatio cœexistentiæ et præsentia; ita substantia incorporea per quantitatem virtutis est apta existere in rebus; et hæc vocatur in Deo immensitas, quia virtus ejus ad omnia se potest extendere, et per contactum hujus virtutis ad res, eas producendo, formaliter in eis existit, et inde resultat relatio cœexistentiæ seu præsentia, quæ in Deo est rationis tantum et denominatio extrinseca, quia non dependet a rebus, sed facit eas dependere a se, nec proprie se illis applicat, sed illas sibi» (2). Et in ejusdem doctrinæ patrocinium non pauca produci solent S. Thomæ testimonia, Hæc tamen sententia displicet non solum iis, qui negant immensitatem ac præsentiam Dei recte probari ex operatione, verum etiam multis aliis id affirmantibus, ut v. g. Ludovico Molina (3), Eximio Doctori (4), Fassolo (5), etc., et multis recentioribus, ut v. g. PP. Sancto Schifflini (6), Ludovico De San (7), Van der Aa (8). Quibus apertissime prælusit præter alios primos Doctores S. Bonaventura, qui agens de modis, quibus Deus est in rebus, ac nominatim de existentiæ per præsentiam, potentiam et essentiam, hæc habet: *Et ideo dicitur (Deus) esse potentialiter, præsentialiter et essentialiter, quia secundum præsentialitatis indistantiam* (nempe ut contentum in continente quo pacto est aqua in vase, prout paulo superius explicuerat S. Doctor) *secundum virtutis influentiam, secundum infinitatis existentiam* (per penetrationem, ut est v. g. anima in corpore),.... *Aliqui tamen hujusmodi condiciones volunt distinguere penes substantiam, virtutem et operationem. Sed*

(1) *De Deo*, dissert. 3, art. 6, paragr. 3 initio. Cfr. Blasius a Conceptione, *Metaphys.* disp. 14, quæst. 2, paragr. 2.

(2) Billuart, *ibid.* in probat. *Dico 2.º*

(3) In 1.^{am} part., quæst. 8, art. 1, disp. 4.

(4) *De Deo*, lib. 2, cap. 2, num. 7.

(5) In 1.^{am} part., quæst. 8, art. 1, dub. 5.

(6) *Metaphys. special.*, tom. 2, num. 44.

(7) *De Deo uno*, num. 124, pag. 320 seqq. in nota.

(8) *Theolog. natur.*, Prop. 31, Schol. 3.^a

licet modus existendi essentialiter respondeat substantiæ, et potentialiter virtuti, tamen præsentialiter principaliter non responderet operationi, nam præsens est aliquis alicubi, etsi non operetur (1).

159. PROPOSITIO. 4.^a Quævis operatio Dei ad extra antecedit relationem præsentiae ad res ubilibet actu existentes, ratio tamen formalis, cur Deus ibi existat, non videtur esse operatio, sed immensitas, per quam determinatur essentia Dei, ut sit ubicumque res aliqua esse potest.

Ut et sensus propositionis et probatio recte percipiatur recolenda est paulo superius explicata distinctio inter immensitatem et ubiqualitatem seu presentiam Dei in cunctis rebus locisque.

*Probat*ur prima pars. *Operatio Dei antecedit relationem præsentiae ad res ubilibet actu existentes.* Relatio presentiae vel cœexistentiæ in eodem loco vel ubicatione necessario præsupponit existentiam utriusque termini correlati, Dei et creaturæ. Atqui nihil præter Deum existit, nec durat in *esse* nisi per operationem, quæ certe non est posterior, sed potius natura prior, suo termino. Ergo negari nequit nullam esse posse in Deo relationem presentiae ad res creatas, nisi supposita operatione ipsius Dei creatis et conservantis illas.

Secunda pars: Ratio formalis, cur Deus alicubi est, non videtur esse operatio, sed immensitas. Probat^{ur} 1.º Ratio formalis, cur Deus alicubi præsens adest, est fundamentum proximum relationis presentiae in aliqua re vel loco. Atqui fundamentum huiusmodi relationis ex parte Dei non est præcise operatio, sed immensitas. Nam α) relatio presentiae localis nihil est aliud, quam identitas ubicationis duorum. Ergo fundamentum proximum istius relationis ex parte Dei est ratio illa, propter quam Deus habet hanc ubicationem, quam habet quæque res creata. Atqui Deus propter solam suam immensitatem habet hanc ubicationem, tum quia ratione præcise immensitatis determinatus est, ut sit actu absque ulla sui mutatione, ubicumque res aliqua esse potest; tum quia non est hic præcise quia hic operatur, sed e converso quia *hic est*, *hic operatur*,

(1) S. Bonaventura, 1.º dist. 37, prim. part., art. 3, quest. 2 fin.

prius enim est aliquo modo esse, quam operari. Ergo... β) Illud, quo posito, etiam præcisione facta a quavis alia re, Deus et creatura præsentis sunt, nec possunt non esse præsentis, habendum est fundamentum proximum relationis presentiae. Atqui si Deus est immensus, etiamsi præscindamus ab alia quavis ratione, Deus non potest non præsens esse cuilibet rei existenti. Ergo...

Prob. 2.º Eatenus operatio esset ratio formalis presentiae divinæ in rebus, quatenus per operationem res ipsæ ponuntur in *esse*, prout contendunt adversarii. Atqui quod operatione Dei res ponantur in *esse*, non satis est, ut illa dicatur ratio formalis presentiae divinæ in rebus. Nam α) in nulla alia relatione efficientia ipsa unius termini, vel etiam fundamenti, dici solet ratio formalis termini. Sic v. g. quamvis duo parietes non possint esse æquales, vel similes in colore, etc., nisi quia aliquis artifex eis dedit eandem magnitudinem vel colorem; nemo tamen dixerit ipsam effectorem ejusdem magnitudinis vel colorationis in alteruto pariete esse rationem formalem, cur ille paries sit æqualis aut similis alteri, sed ipsam præcise identitatem in magnitudine vel colore, a quocumque tandem illa efficienter proveniat. Idemque patet exemplo relationis presentiae localis, quam res create habet inter se. Potest res una præsens esse alteri, etiamsi illam non ipsa produxerit, nec constituerit in suo loco; et e converso potest una res aliam producere, ac in aliquo loco constituere, quin sit illi præsens in eodem. Dummodo autem utraque res sit in eodem loco, vel habeat eandem ubicationem; jam ratio est, ut adsit relatio presentiae, ad quam, *formaliter* loquendo, impertinens est, quis unam ex illis rebus vel utramque produxerit, vel constituerit ibi, ubi nunc est de facto. β) Si per impossibile res, create existerent sine divina efficientia, certissime forent Deo præsentis solum propter immensitatem Dei, quia per eam solam Deus essentialiter determinatus est, ut habeat ubicationem quamcumque. γ) Res non sunt formaliter, ubi Deus est, propterea solum præcise quod producantur a Deo; sunt autem propterea quod Deus est immensus. Nam res propterea solum quod producantur, non sunt *hic* vel *alibi* sed tantum *sunt*; sed posito quod sint, ubicumque et a

Operatio
Dei antecedit
quidem
relationem
præsentiae
ad res
ubilibet actu
existentes;

non est tamen
ratio
formalis, cur
Deus est
alicubi.

quocumque et quomodocumque producantur, non possunt non esse ubi Deus est, si Deus est immensus. Quia cum ratione immensitatis Deus determinatus sit, ut adsit, ubicumque res aliqua esse possit, eo ipso res quævis essentialiter determinata manet, ut nequeat existere nisi coexistendo Deo secundum ubicationem.

Prob: 3.º Ex communi Doctorum sententia cum S. Thoma (1), tres distinguuntur modi, secundum quos Deus est in rebus, per præsentiam, potentiam et essentiam. Atqui operatio est ratio formalis, qua Deus est per potentiam. Ergo aut modus essendi per potentiam non distinguitur a modo essendi per essentiam, aut ratio formalis essendi per essentiam in rebus non potest esse operatio.

Objectiones
solute.

160. Objic. 1.º cum Billuart. «Res corporea est in loco non immediate per suam substantiam, sed per contactum quantitatis dimensionis. Ergo res incorporea est in alio non immediate per suam substantiam, sed per aliquem contactum. Omne enim, quod est in loco vel quacumque re, tangit ipsam, et si non tangit, non est in ipsa, sed ad summum ipsi propinquum. Non potest autem concipi in substantia incorporea alter contactus, quam virtutis; α) non enim tangit immediate per se ipsam, ut jam dixi, ex paritate substantiæ corporeæ, et patet; β) neque per immensitatem, quia immensitas est solum aptitudo ad existendum in omnibus, non ratio formalis existendi: unde Deus ab æterno est immensus, non autem ab æterno existit in rebus, sed in tempore tantum. Subsumo: atqui contactus virtutis est per operationem, quia virtus activa non unitur, aut tangit alterum nisi agendo in illud, seu se ipsum applicando illi. Ergo...

Respondeo, *dist.* antec. Res corporea est in loco modo circumscriptivo non immediate per suam substantiam, sed per contactum quantitatis, *conc.*; modo non circumscriptivo præsentiam suam exhibendo, *neg.* Jam enim alibi diximus non esse idem esse in aliquo loco proprie ut in loco, et esse alicubi (2). Esse in loco proprie est esse modo extenso, et

(1) 1.º d. quest. 8, art. 3.

(2) Vide *Ontolog.*, num. 371, pag. 1062.

circumscriptivo, cōextendendo partes partibus loci, ita ut diversæ partes rei locatæ sint necessario in diversis partibus loci (1): et quoniam corpus non habet extensionem nisi per quantitatem, non potest esse in loco proprie nisi per illam. Posset tamen ibidem remanere, vel ubilibet constitui vere præsens modo non quantitativo per se immediate, etiamsi divinitus privaretur quantitate, quia ad ubicationem non circumscriptivam nullatenus requiritur quantitas.

Hinc *negatur* simpliciter primum consequens. Ad cujus probationem *trans.* Major. *neg.* illam Minorem: *Non potest concipi in substantia incorporea alter contactus, quam virtutis:* nam potest concipi etiam et esse contactus intimæ præsentiae substantialis, penetrativus duarum substantiarum, qui quidem distinctus est a contactu quantitativo et virtutis, et hujusmodi contactum habere possunt formæ ac materiæ etiam duorum corporum divinitus compenetratarum, quæ nihil invicem agerent. Et facile concipitur etiam angelum esse intime ac penetrative in aliquo corpore, quamvis nihil agat in illud. Immo vero etiam in substantiis incorporeis contactum virtutis habentibus cum corpore, vel operantibus in illud, necesse est intimam hujusmodi præsentiam substantialem distinctam ab operatione ipsa vel contactu virtutis agnoscere, quia agunt intime præsentem; et nominatim Deus operatur in omnibus, quaquaversus permeando ac pervadendo illa, sine ulla tamen permixtione ac physica unione. Et hæc sola intima substantialis præsentia distincta ab operatione et quodammodo natura prior illa, quia prius concipitur esse quam operari, sufficit ex parte Dei ad fundandam relationem præsentiae ad creaturam, statim atque hæc existat, ut jam declaratum est in probationibus. Quod vero probationem ejusdem Minoris attinet: membrum α) jam profligatum manet: membrum β) *negatur*; immensitas enim est determinatio ad existendum in omnibus, quæ, quantum est de se, sufficit, ut Deum denominet actu existentem in illis per hoc solum quod existant, quemadmodum jam declaratum et probatum manet.

(1) Cfr. *Cosmolog.* num. 255, pag. 957.

Objc. 2.º Deum existere in rebus est Deum actualiter rebus existentibus applicari et uniri. At Deus non applicatur, nec unitur rebus nisi per operationem. Nam applicatio et unio hujusmodi non potest concipi, nisi aut per modum formæ, sive substantialis sive accidentalis, aut per modum suppositi sustentantis illas, aut tandem per modum agentis aliquid in illis operantis. Atqui priores modi rejiciendi sunt. Ergo remanet tantum postremus (1).

Respondeo, dist. Major. Deum existere in rebus est Deum illis applicari, et uniri secundum præsentialem et indistantiam, *conc.*; alio modo speciali, *neg.*; agimus enim de generali attributo, per quod Deum concipimus secundum essentiam vel substantiam intime adesse, non vero de peculiaribus modis, quibus per alia attributa Deus manifestiorem reddat substantialem præsentiam.

Contradist. Minor., ad cujus probationem *neg.* Majorem, quia omittit præcise modum unionis vel applicationis secundum formalem ac propriam rationem immensitatis, quæ est præsentia substantialis secundum ubicationem, sita in indistantia et intima penetratione totius entitatis rerum absque physica unione sive substantiali sive accidentali, hæ enim res diversæ sunt (2). Itaque immensitas determinat essentiam divinam, ut sit intime præsens rebus; per quod tamen non negatur operatione applicari et uniri posse Deum rebus, et quidem multipliciter sive in ordine naturali sive in ordine supernaturali pro varia Dei communicatione suis creaturis facta; hoc unum contendimus, ante omnia hæc, concipi unionem et applicationem Dei secundum præsentiam substantialem, quæ est propria immensitatis.

Objc. 3.º Illud, per quod Deus existit formaliter in creaturis, debet connotare creaturas existentes. Sed essentia Dei nec ex præciso conceptu essentiæ nec etiam ex attributo immensitatis connotat existentiam creaturarum, sed potius ab ea præscindit. Ergo...

Respondeo, conc. Major. et Minor. quoad primum membrum; secundum Minoris membrum *distinguo*. Essentia nec

(1) Blas. a Concept., *Metaphys.*, disp. 4, quæst. 2, num. 9.

(2) *Cfr. Cosmolog.* num. 164, pag. 626; num. 168, pag. 629.

ex attributo immensitatis connotat existentiam creaturarum, quando hæ non supponuntur existere, ideoque quando Deus non est in rebus, *trans.*; quamdiu hæ supponuntur existere, ac quamdiu Deus est in rebus, *neg.* Immensitas enim est concipienda instar divinæ potentiæ, quæ de se absolute non importat relationem quasi prædicamentalem ad res creatas, sed a tota æternitate integra et completa est, illam vero acquirit absque ulla sui mutatione, cum res ab ipsa creantur. Simili modo immensitas de se absolute non importat ullam relationem nec connotationem ad res actu existentes, quia est illud, per quod essentia divina determinatur ad essendum actu ubilibet, et consequenter ad cõexistendum in eadem ubicatione quibusvis rebus, *quamdiu existant*. Si quid ergo reapse existat, et quamdiu existat, immensitas non potest non illud connotare.

Objc. 4.º Prædicatum, quod solum convenit Deo in tempore non potest, ei convenire ratione alicujus convenientis ab æterno ex necessitate. Sed existere in rebus est prædicatum Deo solum conveniens in tempore, et immensitas Dei convenit ei ab æterno et ex necessitate. Ergo... Major probatur, quia statim atque aliqua ratio formalis habetur, statim communicat suum effectum formalem. Ergo denominatio seu prædicatum adveniens Deo ex tempore non potest illi convenire formaliter ratione alicujus ab æterno ei convenientis, quia id quod convenit ratione alicujus æterni, debet esse æternum (1).

Respondeo, dist. Major. Si sermo sit de denominatione aliqua penitus absoluta, *trans.*; si de relativa, *neg.* **Contradist.** Minor quoad primum membrum. Existere in rebus est prædicatum Deo solum conveniens in tempore, estque denominatio absoluta, *neg.*; relativa, quæ non potest exurgere, donec uterque terminus correlatus existat, *conc.*

Similiter *distinguo* probationem Majoris. Statim atque aliqua ratio formalis habetur, statim communicat suum effectum formalem in denominationibus absolutis, *trans.*; in relativis, *neg.* Tum *neg.* conseq. Habes retorsionem manifestam in actione creativa, quæ est ratio formalis Deum denominans

(1) Blas. a Concept., loc. cit. num. 10.

Creatorem: loquor in sententia, quam adversarii nostri communiter amplectuntur circa naturam actionis creativæ, quam docent esse formaliter immanentem. Actio creativa, in hac sententia, est ipsa Dei essentia atque entitative æterna, et nihilominus non denominat Deum Creatorem nisi in tempore. Cur ita? quia denominatio Creatoris est relativa, ad quam de facto habendam non sufficit, ut *ex parte Dei* adsit ab æterno *totum* fundamentum completum eodem modo, ac aderit postea, cum denominatio Creatoris adveniet; sed requiritur præterea, ut existat terminus correlatus, qui, quoniam non ab æterno, sed in tempore existit, ideo creatio, quamvis æterna, non tribuit Deo denominationem Creatoris ab æterno, sed in tempore. Idemque patet de innumeris relationibus creatis secundum nostram sententiam circa fundamentum relationis. Parietis albus est similis alteri parieti albo ratione albedinis, etc.; nihilominus albedo illa primi parietis non denominabit eum similem, donec alter paries existat, etiamsi prior ab æterno existeret: immo nunquam denominaret similem, si alter paries numquam existeret, idque non ex defectu albedinis in primo pariete, non ex defectu rationis formalis vel fundamenti, sed solum ex defectu termini. Sic ergo immensitas Dei est sola sufficientissima ratio formalis præsentiae ad res creatas, non tamen illum de facto præsentem denominat ab æterno, quamvis Deus sit immensus ab æterno, quia ad formalem denominationem *præsentis*, quæ relativa est, non sufficit primus terminus etiam cum suo plenissimo fundamento, *Deus immensus*, sed insuper requiritur etiam alter terminus correlatus, *res creata*, actu existens; quæ si desit, nulla erit relatio præsentiae, non ex defectu rationis formalis in Deo, sed ex defectu termini, cui præsens possit dici Deus per suam immensitatem.

Objic. 5.º Immensitas Dei non magis determinat Deum, quantum est ex se, ad hoc ut existat in rebus, quæ in præsentibus existunt, quam in aliis, quæ possunt vel potuerunt esse. Ergo debet dari aliquid aliud, per quod formaliter Deus determinetur ad existendum in his potius, quam in aliis creaturis, etc. (1).

(1) Blas. a Concept, loc. cit.

Respondeo, *dist. antec.* Ex defectu rationis formalis se tenentis ex parte Dei, *neg.*; ex defectu termini, ad quem Deus præsens dicitur, *conc.* Et *neg.* conseq. Resque abunde patet ex dictis.

Objic. 6.º Negari nequit S. Thomam nobis adversari, a) tum quia semper probat præsentiam Dei in rebus per operationem (1), ß) tum quia disertissime docet operationem esse rationem, cur Deus est in rebus: *Essentia autem ejus, cum sit absoluta ab omni creatura, non est in creatura, nisi in quantum applicatur sibi per operationem: et secundum hoc quod operatur in re, dicitur esse in re per præsentiam, secundum quod oportet operans operato aliquo modo præsens esse; et quia operatio non deserit virtutem æternam, a qua exit, ideo dicitur esse in re per potentiam, et quia virtus est ipsa essentia, ideo consequitur, ut in re etiam per essentiam sit* (2). Et alibi: *Cum dicitur: Deus est ubique, importatur quædam relatio Dei ad creaturam, fundata super aliquam operationem, per quam Deus in rebus dicitur esse* (3). Alias sæpe docet, Deum et substantias spirituales esse in loco contactu non quantitativo, sed virtutis, quæ consistit in operatione (4).

Respondeo, fateor sincere S. Doctorem contrarium videri, non præcise propter primam rationem in objectionem tactam, sed propter testimonia secundo loco adjuncta. Nam præsentia Dei et immensitas probari recte potest, et a nobis etiam probata est, ex divina operatione, quamvis hæc non sit ratio formalis; immensitas videlicet probatur ex operatione a posteriori, quia ut Deus possit ubivis operari, debet prius saltem ratione ubivis esse. Præsentia vero Dei in rebus, utpote quæ supponit existentiam earum, et hæc divinam operationem, non potest ex operatione probari a posteriori; verum exinde non sequitur, quod probetur proprie tamquam ex ratione formali, quia operatio non est ratio formalis præsentiae, ut jam ostendimus, sed tantum conditio prævia necessaria, ut præsentia detur, quia nempe infert terminum correlatum, ad

(1) Vide v. g. 1 p., quæst. 8, art. 1 et 2.

(2) S. Thom., 1.º dist. 37, quæst. 1, art. 2 fin. corpor.

(3) S. Thom., 1.º dist. 37, quæst. 2, art. 3.

(4) Vide v. g. S. Thom., 1 p., quæst. 8, art. 2 ad 1.um et 2.um; *Contr. Gent.*, lib. 3, cap. 68.

quem Deus ratione suae immensitatis praesentiam habeat. Quod vero attinet testimonia S. Thomae in objectione laudata, quamvis P. Fassolus (1) et clarissimus P. De San (2) conentur ea explicare, dicentes ibi non esse sermonem de simplici praesentia, quae a spirituali substantia loco exhibetur, sed de aliqua alia superaddita, qua dicatur illa esse *in loco ut in loco*; equidem exoptarem huiusmodi interpretationem veram esse, id tamen probare non parum arduum reputo, momentum vero huiusce questionis non tantum esse videtur, ut diutius hac in re inhaerendum sit. Ceterum quidquid sit de vera mente Aquinatis, si ratio sola spectetur, sententia, quam tuiti sumus, longe probabilior videtur.

§ IV.—UTRUM DEUS SIT IN SPATIIS IMAGINARIIS.

161. Postrema haec est circa immensitatem Dei nobis breviter instituenda controversia, in qua plerique monent de voce fere totum jurgium esse, ac nihilominus videas a pluribus saeculis gravissimos Doctores inter se divisos, quosdam etiam acerrime disputantes ardore causa meliori digno. Negant Deum esse in spatiis imaginariis praeter Alexandrum Halensem, Richardum et quosdam alios priscos Scholasticos (3) plerique Thomistae (4) consequenter ad modo rejectam illorum opinionem de formali ratione praesentiae divinae in rebus: si enim operatio est ratio ejusmodi formalis, planum est Deum esse non posse, ubi nihil operatur. Negant etiam plerique Scotistae (5), quibus omnibus adhaerent e nostra

(1) In 1.^{am} part., quest. 8, art. 1, dubit. 5, num. 45.

(2) Loc. cit., pag. 326 nota, *Dicimus* 2.^a

(3) Apud Fassolum. In 1.^{am} part. quest. 8, art. 2, dubit. 3, numero 18.

(4) Vide Capreol (1.ª dist. 37, quest. unic., art. 2, ad 4.um Scoti contra 1.^{am} conclus.). Bañez, Gonzalez, Nazarium etc. (In 1.^{am} part. quest. 8, art. 2), Hispanens. (1.ª dist. 37, quest. unic., art. 4, ad 4.um), Joann. a S. Thoma (In 1.^{am} part. quest. 8, dist. 8, art. 4), Blas. a Concept. (loc. ut. quest. 3), Gonet (*de attribut. divin.* disp. paragr. 8), etc.

(5) Vide Lichetum, Bargium, Vulpem aliosque apud Fassol. (ibid.) et apud Mastrium (*Physicor.* 11, quest. 6, num. 92).

Societate PP. Vazquez (1), Gil (2), Tanner (3), Granadus (4), Fassolus (5), Ovidius (6), Bartholom. Amicus (7), Soarez lusitanus (8), Sylvester Mauri (9) etc., et inter recentiores cl. P. de San (10). Affirmant, praeter veteres Scholasticos, Zimel (11), Struggle (12) et multo frequentius scriptores nostri, ut PP. Fonseca (13), Suarez (14), cardin. Toletus (15), Molina (16), Valentia (17), Conimbricenses (18), Albertinus (19), Becanus (20), Lessius (21), Arrubal (22), Franciscus Amicus (23), Sebastianus Izquierdo (24), Recupitus (25), Petrus Hurtado (26), Rodericus Arriaga (27), Thomas Compton (28), Theophilus Rainaudus (29), Joannes Martinon (30), Joannes B. de

(1) In 1.^{am} part. disp. 29, cap. 2.

(2) *De Deo*, lib. 2, tract. 9, cap. 18.

(3) *De Deo*, disp. 2, quest. 2, dub. 4.

(4) In 1.^{am} part. tom. 1, tract. 3, disp. 3, sect. 2.

(5) Loc. cit. num. 18 seqq.

(6) *Physic.*, contrav. 25, punct. 3.

(7) *Physic.*, tract. 21, quest. 2, dub. 1, art. 1.

(8) *Physic.*, tract. 5, disp. 2, sect. 3, paragr. 4.

(9) *Quaest. philos.*, tom. 2, quest. 27, ad 3.um.

(10) *De Deo*, num. 134, Quaeitur 3.^a

(11) In 1.^{am} part. quest. 8, art. 2, quest. unic.

(12) *De Deo*, tract. 1, disp. 2, quest. 2, art. 3.

(13) *Metaphys.* lib. 5, cap. 15, quest. 9, sect. 4.

(14) *Metaphys.* disp. 30, sect. 7, num. 28 seqq.

(15) In 1.^{am} part. quest. 8, art. 2.

(16) In 1.^{am} part. quest. 8, art. 1, disp. 3.

(17) In 1.^{am} part. disp. 1, quest. 8, punct. 2.

(18) *Physicor.* lib. 8, cap. 10, quest. 2, art. 3.

(19) *In Praedicam.* Ubi: quest. 1, ad 6.um, et corollar. 7, num. 7.

(20) *De Deo*, tract. 1, quest. 6, art. 2.

(21) *De perfect. divin.* lib. 2, cap. 2.

(22) In 1.^{am} part. disp. 11, cap. 6.

(23) In 1.^{am} part. disp. 8, sect. 2.

(24) *De Deo*, tract. 3, disp. 6, quest. 5.

(25) *De Deo*, lib. 4, quae. 4.

(26) *Physic.* disp. 14, sect. 3.

(27) *Physic.* disp. 14, sect. 4.

(28) *Physic.* disp. 33, sect. 4.

(29) *Theolog. natur.* dist. 7, quest. 1, art. 6, num. 81.

(30) *De Deo*, disp. 5, sect. 3.

Benedictus (1), Georgius Rhodés (2), Martinus Esparza (3), Antonius Bernaldus Quiros (4), Franciscus Alphonsus Malpartidensis (5), cardin. Ptolemei (6), Dominicus Viva (7), Josephus de Araujo (8), Ludovicus Lossada (9), quibus adhaerent recentiores PP. Josephus Hontheim (10), Sanctus Schiffrini (11), Dominicus Palmieri (12), Salvator Tongiorgi (13), J. Van der Aa (14), Gustavus Lahousse (15). Affirmantem quoque sententiam tui sunt cardin. Aguirre (16), et Sco-
tista Mastrius (17).

Ut meam sententiam paucis aperiā, praenotatum velim, Deum esse in spatiis imaginariis, duplici sensu valde diverso intelligi posse, qui forte praecipua causa existit litigii inter scriptores: primus sensus est, de praesentia respectiva ad spatium imaginarium, quasi significetur Deum habere habitudinem ac relationem ad spatium imaginarium. Et hic sensus falsus est, nec reapse intenditur ab auctoribus asserentibus Deum esse in spatiis imaginariis; et ratio est, quia ut Deus vere dicatur esse hoc pacto in spatiis imaginariis, deberent haec esse aliquid reale. Alter sensus est de praesentia Dei pure absoluta extra mundanam machinam, ubi re vera

Notandum
ad quaestio-
nem
solutionem.

(1) *Philosoph. peripat.*, tom. 2, lib. 3, quaest. 2, cap. 3, post Di-
co 2.^a

(2) *Philos. perip.*, lib. 2, disp. 4, quaest. 1, sect. 2, paragr. 3.

(3) *Theolog.*, tom. 1, quaest. 7, art. 4.

(4) *Curs. philos.*, disp. 64, sect. 1, num. 6, 7; et *De Deo*, quaest.
8, art. 2.

(5) *Physic.*, disp. 22, sect. 2, num. 22.

(6) *Philosoph. mentis et sensuum*, disert. 6 *Physico-Metaph.*,
sect. 1, num. 10 et 18.

(7) *Theolog. scholast.*, tom. 1, quaest. 4, art. 1.

(8) *Cursus theol.*, tom. 2, disp. 16, art. 15.

(9) *Curs. philos. Physic.*, tract. 3, disp. 2, cap. 1, num. 10.

(10) *Theodicea*, num. 814 et 801.

(11) *Metaphys. special.*, tom. 2, num. 444.

(12) *Theolog. natur.*, thes. 16.

(13) *Theolog. natur.*, num. 176.

(14) *Theolog. natur.*, propos. 31, Schol. 1.um

(15) *Theolog. natur.*, cap. 3, art. 5, Schol. 4.

(16) *Physic. disp.*, 28.

(17) *Physic. disp.*, 11, quaest. 6, num. 93 seqq.; et *De Deo*, disp. 2,
quaest. 5, art. 1.

nihil creatum est actu, sed tantum inanita et capacitas reci-
piendorum corporum, quae propterea representatur ab ima-
ginatione instar spatii cujusdam in infinitum diffusi (1).
Per hanc praesentiam absolutam Deus nulli alteri praesens ad-
est; sed est ipse solus ubique, ac dici potest esse in seipso:
eamdemque praesentiam quoad rem ipsam nemo est, opinor,
inter dissentientes, qui non admittat (2).

162. PROPOSITIO 5.^a Deus actu est etiam extra totam
mundi machinam, et actu habet absolutae ac simplicissi-
mae praesentialitatis ubicationem, ubicumque res aliqua
esse potest, idque haud incongrue significatur dicendo
Deum esse in spatiis imaginariis.

Prima pars. *Deus actu est etiam extra totam mundi ma-
chinam*, est certa atque indubitabilis, eamque docent nos
sacrae Litterae, ac nominatim apud Job.: *Excelsior caelo est...
profundior inferno... longior terra mensura ejus et latior ma-
ri* (3). Et alibi: *Si enim caelum et caeli caelorum te capere non
possunt, quanto magis domus haec?* (4). Ecclesia etiam canit:
Quem lotus non capit orbis, in tua se clausit viscera (5). Idem
docent frequentissime Patres: *Caelum palma meliens*, inquit
S. Gregorius M., *et terra pugillo concludens* (6), ostenditur
quod ipse sit circumquaque, cunctis rebus, quas creavit, exte-
rior. Per pugillum ergo, quo continet, exterius subterque si-
gnatur; quia ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse
supra omnia, ipse infra omnia; et superior est per potentiam,
et inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, inte-
rior per subtilitatem; sursum regens, deorsum continens, extra
circumdans, interius penetrans. Nec alia ex parte superior,
alia inferior; aut alia ex parte exterior atque ex alia manet
interior, sed unus idemque lotus ubique praesidentulo sustinens,

Deus actu est
etiam extra
totam mundi
machinam.

(1) Cfr. *Cosmolog.*, num. 242, pag. 923; num. 217, pag. 938, 979.
(2) Vide Suarez, *Metaphys. disp.*, 30, sect. 7, num. 35 et alios
sat frequentes.

(3) *Job.*, cap. 11, vers. 8, 9. Cfr. cap. 22, vers. 12.

(4) *Lib. 3.º Regum*, cap. 8, vers. 27; *Paralip.*, lib. 2, cap. 6,
vers. 18.

(5) In Graduali Missae de B. M. Virgine.

(6) *Isaia*, cap. 40, vers. 12.

sustinendo præsiðens, circumdando penetrans, penetrando circumdans (1). Quibus similia scribunt S. Hieronymus (2), S. Cyrillus Hierosolymitanus (3), S. Chrysostomus (4), S. Hieronymus (5), S. Augustinus (6), aliique, S. Dionysius vero vocat Deum mundanum (ἐγκόσμιον), circummundanum (παγκόσμιον), supermundanum (ὑπερκόσμιον), supercaelestem (ὑπερσοφικόν) (7). Ac tandem omissis cæteris, audiatur S. Bernardus: Quo abiit dilectus ex dilecto, et quæremus eum? Ubi est? Quid dixi miser? sed ubi non est? altior est cælo, inferno profundior, latior terra, mari diffusior, nusquam est, et ubique est, qui neque abest ulli, neque ullo capitur loco (8).

Ratio vero evidens hæc est. Tota mundana machina rerumque creaturarum universitas, sicut continet extensionem finitam, ita etiam ubicationem habet limitatam. Ergo divinæ ubicationis præsentia non potest contineri limitibus mundanæ ubicationis, ac proinde Deus est etiam extra mundum. Antecedens patet ex alibi probatis (9).

Secunda pars: Deus actu habet absolutam ac simplicissimam præsentialem ubicationem, ubicumque res aliqua esse potest, distinguitur a præcedenti, quia in illa tantum vage exprimitur ubicationem divinam ultra mundum se protendere, in hac vero declaratur, quantum se protendat, nimirum tantum, quantum se protendit capacitas vel possibilitas recipiendorum corporum rerumve quarumvis, id est sine fine versus quamcumque directionem. Hoc quoque docuerunt SS. Patres diserte, e quibus sufficiat Basilium et Augustinum meminisse. Neque Pater in loco, scribit primus, neque Filius in circumseptâ aliqua vel definita regione continetur, sed immensus Pater, immensus Filius. Totum illud, quodcumque mente intellexeris, et quocumque spiritu pervaseris, Deo reperies

- (1) S. Gregor. M., *Moral.*, lib. 2, cap. 8.
- (2) *In Isaiam*, cap. 66.
- (3) *Cateches.* 6.
- (4) *In Joannem*, homil. 4.
- (5) *De Trinit.* lib. 1, non longe a princip.
- (6) *Confession.* lib. 1, cap. 3.
- (7) *De divinis nomin.*, cap. 1, paragr. 6 fin.
- (8) S. Bernard., *Sermon. de triplici coherencia.*
- (9) Vide *Cosmolog.* num. 16, pag. 35; num. 20, pag. 40.

plenum (1). Præclare vero elegantissimeque S. Augustinus: Constituebam in conspectu spiritus mei universam creaturam, quidquid in ea cernere possumus; sicuti est terra, et mare, et æer, et sidera, et arbores, et animalia mortalia; et quidquid in ea non videmus, sicut firmamentum cæli, insuper et omnes Angelos, et cuncta spiritualia ejus; sed etiam ipsa, quasi corpora essent, locis et locis ordinavit imaginatio mea: et feci unam massam grandem distinctam generibus corporum creaturam tuam; sive quæ vera corpora erant, sive quæ ipse pro spiritibus finxeram: et eam feci grandem, non quantum erat, quod scire non poteram; sed quantum libuit, undiqueversum sane finitam. Te autem, Domine, ex omni parte ambientem eam et penetrantem, sed usquequaque infinitum: tamquam si mare esset ubique, et undique per immensa spatia infinitum solum mare, et haberet intra se spongiam quamlibet magnam, sed finitam tamen; plena esset utique spongia illa ex omni sua parte ex immenso mari: sic creaturam tuam finitam te infinito plenam putabam, et dicebam: Ecce Deus, et ecce quæ creavit Deus, et bonus est Deus, atque his validissime longissimeque præstantior; sed tamen bonus bona creavit, et ecce quomodo ambit, atque implet ea (2). Ubi comparatione illa maris immensi et per immensa spatia infiniti, atque spongiæ in eo innatantis, disertissime traditur infinita præsentialem Dei actu jam existentis, ubicumque res aliqua existere potest.

Ratio vero hujus asserti petitur ex immensitate Dei, per quam Deus exigit absque ulla sui mutatione præsentem esse cuiumque rei, ubicumque aut in quocumque possibili spatio illa versetur. Atqui hoc perinde est, atque asserere Deo actu præsentialem in omni possibili ubicatione. Nam ut in quacumque possibili ubicatione res aliqua constituitur, Deus absque ulla sui mutatione debeat illi præsens esse; requiritur, ut Deus jam actu sit ibi necessario a tota æternitate, si enim non esset ibi necessario a tota æternitate, non posset præsens fieri, nisi aliunde veniendo, ac proinde mutando sese de loco in locum, de una in aliam ubicationem. Ergo... Itaque ut recte sentias de divina immensitate, debes dicere,

- (1) S. Basil., homil. in princip. Evangelii S. Joannis.
- (2) S. August., *Confession.* lib. 7, cap. 5.

et actu habet
absolutam
ac simplicissimam
præsentialem
ubicationem,
ubicumque
res aliqua
esse potest: